

UNESCO PÄRANDIST KANTUD: Augustis tuleb ettekandmisele võrokeelne muusikalavastus "Suidsusannasümfoonia". **Hebo Rahman** pajatas helilooja ja ühe libreto autori **Märt-Matis Lillega** teose tagamaadest, kuid juttu jätkus laiemalt ka oma juurika hoidmisest ja selle võimalikkusest praeguses ühiskonnas. Suitsusaun on kantud ka UNESCO kultuuripärandi nimistusse.

Midä sa tan porgatat, mine parem savusanna*

Kust "Suidsusannasümfoonia" idee alguse sai ja sinuni jõudis?

See oli **Jan Rahmani** üks mõttevälgatusi – tal tuli idee, et teeks midagi pöörast EV 100 raames, näiteks... suidsusannasümfoonia! Umbes nii mulle **Triinu [Laan]** rääkis, et see idee sündis. Mina alguses juures ei olnud. Ühel hetkel helistas **Mari Kalkun** ja küsis, kas ma ei tahaks seda teha. Mul oli tegelikult endal üks teine idee EV 100 jaoks seoses soome-ugri pärimuse ja loomislugudega, tahtsin kasutada ka **Hasso Krulli** lugu "Kui kivid olid veel pehmed". Ühendasin need mõtted ja tegelikult andis saun asjale palju konkreetsema telje.

Mida seal kuulda ja näha saab?

Võtsin lähtekohaks selle, et saun on kui eluring – sündimise, pöördeliste hetkede, suremise ning mingis mõttes ka uuestisünni koht. Eesti ja võro pärimuses, laiemas plaanis läänemeresoome rahvaste hulgas üldse, on saun väga eriline, see on olnud üleminekurituaalide kese. Lähed ühest olekust teise ja ei saa kunagi tagasi eelmisesse. Võib-olla tänapäeva läänelik elustiil on seda natuke hägustanud, inimesed üritavad olla noored kuni elu lõpuni välja. Kohati on see koormiline, ei ole seda tunnet, et jätan midagi täiesti maha nagu uss kesta ja seda enam kunagi ei puutu. Loodusrahvaste juures on säilinud pöördeliste elusündmuste rituaalid, need võivad olla isegi jõhkrad, aga seal on ka sügav ellujäämistarkus taga – kui selle asja juures loetakse olulisi asju ette, jääb see väga eredalt meelde.

Traditsioonidest rääkides – tundub, et sõna "traditsiooniline" on ühtede jaoks lausa hirmuäratavaks muutunud, teised fetiseerivad seda jällegi üle. Milline koht traditsioonil tänapäeva inimese elus tegelikult olla võiks?

Traditsioonid on olulised, küsimus on selles, millistele traditsioonidele toetutakse. Elame praegu maailmas, mis on muutunud väga piiride üleseks, see on andnud inimestele vabaduse neid traditsioone mujalt võtta või neist täiesti irduda. Mina selline ei ole, aga on teatud inimitüüpe, kelle jaoks ei ole sedasorti juurikas väga oluline. Mulle tundub siiski, et laias laastus eestlastele nagu on. **Jorge Luis Borges**, üks mu lemmikkirjanikke, on minu jaoks üks kosmopoliitsuse musternäide, ta suudab elegantsem randmeliigutusega rääkida totaalselt erinevatest asjadest – see on kosmopoliitse mõttemaailma positiivne külg. Teisalt annab traditsionaalsus järjepidevuse tunde. Parem on inimesele anda vähemalt traditsioonide võimalus ja ühiskond võiks olla piisavalt tolerantne, et kui keegi tahab olla neist vaba, siis jumal temaga. Aga

Võtsin lähtekohaks selle, et saun on kui eluring – sündimise, pöördeliste hetkede, suremise ning mingis mõttes ka uuestisünni koht.

kui traditsioonid täitsa ära kaovad, kaotaksime midagi pöördumatult.

Kus on su enda juured?

Isa poolt on tugev võro juurikas, aga teisalt on ka poola taust. Ema poolt olen rohkem Tallinnaga seotud, emapoolne vanaema on mitmendat põlve tallinlane. Emapoolne vanaisa oli Mulgimaalt, tema jaoks oli maa hästi oluline. Linnavanaema väga ei huvitanud see, kust tema suguvõsa oli linna tulnud, aga vanaisa jaoks oli see tähtis. Minus endas on kokku saanud väga erinevad liinid, mis Eestis üldse on olemas. See Võromaa liin on saanud eriti oluliseks ja mõjutanud mind lapsepõlvest peale – just keele rääkimine ja kuulmine.

Kuidas sa oma juuri läbi töötad muusikas, ka näiteks "Suidsusannasümfoonia"?

Mulle ei meeldi minna liiga etnograafiliseks, kui rahvalauluga tegelen. Olen võtnud väga abstraktse ja mingis mõttes eepilise lähtekoha. Sain "Suidsusannasümfoonia" jaoks palju ainet ka "Kalevalast". "Kalevalaga" olen tegeleenud ka varasemalt oma elus, ülikooli ajal Soomes õppides. Mul oli meeles, et seal on väga huvitavaid saunaga seotud episoodide. Saun on seal huvitav

Suidsusannasümfoonia. Märt-Matis Lill proovis.

telg, just nende samade pöördeliste eluetappide iseloomustamiseks.

Missugune roll on muusikal oma juurtega kontakti hoidmiseks?

Elame globaalsel ajastul, see, mida inimesed teadlikult või alateadlikult kuulevad või kuulavad, ei ole tihtipeale nende enda kultuurikeskkonnast pärit. Muusikale on kosmopoliitne joon olnud kaua omane, see ei vaja nii palju spetsiifilist kultuurikeset, sest keel ei ole seal nii olulisel kohal. Üksteise kõrval on eksisteerinud kosmopoliitne traditsioon, mis kehastub laias laastus kunstmuusikas, aga teistpidi on elanud kohalikud traditsioonid rahvamuusika kaudu. Need kaks on omavahel tihedalt seotud, kunstmuusika on läbi aegade väga palju võtnud rahvamuusikast ja tegelikult ka vastupidi.

Mitme tähendusega koht

Suitsusaunad on tänapäevani püsivad peamiselt Lõuna-Eestis, kõige rohkem on neid Vanal Võromaal ja Setomaal, kirjutab Eesti Vaimse kultuuripärandi nimistu.

Suitsusaunad on Eesti alal levinud peamiselt Lõuna-Eestis, saartel ning ka põhjarannikul, tänapäeval on suitsusaunu alles ja tarvitusel kõige enam Võru- ja Põlva maakonnas. Esimesed kirjalikud teated saunast pärinevad Jõelähtme kihelkonnast 13. sajandi algusest. 18. ja 19. sajandil olid suitsusaunad väga levinud, seejärel hakkas linnastumise mõjul suitsusauna kombestik hääbuma.

Sauna ja saunakultuuri ajaloolist arengut jälgides saab Eestis eraldada nelja piirkonda: Lõuna-Eesti, saared, põhjarannik ning Loode-Eesti saunadeta ala. Neis kolmes saunadega piirkonnas on erinevused nii saunade ehitustehnikas, plaanis kui ka ahjutüübis, samuti saunaga

seotud kommetes ja suulises pärandis. Lõuna-Eestis eristuvad omakorda Kagu-Eesti ja mulgi ala, kus saunatamisega seotud kombed ja tavad on rikkalikumad ning aktiivsemas kasutuses.

Muutumatuna on säilinud mõned saunaehitamise põhimõtted: saunaseinad tehakse okaspuust, lava ja sisustus aga lehtpuust, sauna suuruse valimisel on esmatähtis soojapidavus, üpris muutumatuna on säilinud ka kerise ja lava omavaheline paigutus saunas. Saunas käimisel on olnud ihu puhastamise ja vihtlemise kõrval eesmärgiks ka n-ö hinge puhastamine ja vaimse tasakaalu korrigeerimine. Lisaks on sauna kui püha ja mõnevõrra üleloomuliku paika kasutatud väga laialdaselt ravitsemis- ja

loitsimiskohana. Saunas on liha suitsutatud, vilti ja rõivast vanutatud, teri idandatud. Saun olnud kasutusel ka elupaigana.

Vanemal ajal algas suitsusaunast inimese eluring saunas sündimisega ja lõppes surija sauna viimisega. Täna on sellest vaid pärimus jäänud – on veel üksikuid inimesi, kes teavad end olevat sündinud saunas. Sauna on peetud pühaks paigaks, kuhu tuli minna rahuliku meelega. Saunas ei tülitsetud, kurja sõna ega vandumist ei tohtinud üle huulile lasta. Saunas olid omad ütlemised ja tänamised, millest alati kinni peeti.

Praeguseks on suitsusaunad saanud juurde ühe uue rolli: neid kasutatakse taluturismis kui eksootilisi pärimusturismi elamuse pakkujaid.

Aastatel 2010–2013 toimus mitmeid avalikke arutelusid, kus plaaniti tava elujõulisuse suurendamiseks vajalikke ettevõtmisi ja valimistati ette taotlust võrokeste suitsusaunakombestiku UNESCO vaimse kultuuripärandi esindusnimekirja kandideerimiseks. 2013. aasta märtsis esitas Eesti riik vastava taotluse.

26. novembril 2015 otsustas UNESCO vaimse kultuuripärandi komitee kanda Võromaa suitsusaunakombestiku UNESCO vaimse kultuuripärandi esindusnimekirja. Selle tähtsa tunnustuse ja au väärikaks kandmiseks jätkab võrokeste kogukond suitsusaunatavade püsivust toetavate ettevõtmiste korraldamist ja kogu võrokeste kultuuripärandi tutvustamist huvilistele.

Muusikal on väga eriline võime meie identiteeti kujundada ja kinnitada. Kui kellegi jaoks on väga oluline tema kogukondlik identiteet, siis kindlasti on tal mingi muusikaline traditsioon, mis on sellega seotud. Eestis on see tihtipeale rahvalaul. Meil on hästi läinud, väga vana kihistust on palju säilinud. See on osutunud elujõuliseks ka tänapäeval, tehakse nüüdisaegseid edasiarendusi.

Mida kultuurinimesed saaksid ära teha, et me rahvana saaksime jälle natuke ühtsemaks?

Praegusel ajastul on väga spetsiifilised jooned, mis on muu hulgas muutnud ühiskonna sidusust, seda, kuidas erinevate maailmavaadete esindajad omavahel suhtlevad. Tänapäeval ei suhelda, tahetakse üksteise peale karjuda. Keskteed on vähe – inimesi, kellel on tahtmist kuulata erinevaid pooli ja oma nägemust mitte peale suruda. Võibolla seal võiks kultuurinimestel kui tundlikumatel inimestel olla oma roll, et aidata neid lõhesid ületada. Aga ma ise loodan, et tuleb mingi järsk reaktsioon, umbes nagu hipiliikumine, mis mingid väärtused mastaapsel moel ümber lööks.

Mis projektid sul veel praegu käsil on?

Viimane suur projekt oli ooper "Tulleminek" Vanemuises. Lisaks on tulemas suur projekt, mille üks põhilisi vedajaid ma olen – World Music Days Tallinnas. See on rändfestival, maailmas üks suuremaid nüüdismuusika sündmusi – üle 60 riigi võtab osa, natuke nagu olümpiamängud. Pärast aastatepikkust tööd tuleb see mai esimesel nädalal Eestisse. Suitsusauna asi on tegelikult ka väga ulatuslik, sellega on seotud palju erinevaid osapooli. Natuke tobe, et kaks nii suurt asja said korraga, vahepeal oli kõigel hullumeelne mastaap. Aga olen hakkama saanud. ✕

* Aapo Ilvese soe soovitus

Rohkem infot "Suidsusannasümfoonia" kohta saab aadressilt <https://savvusann.ee/suidsusannasumfoonia/>.

Ma ise loodan, et tuleb mingi järsk reaktsioon, umbes nagu hipiliikumine, mis mingid väärtused mastaapsel moel ümber lööks.